

СТРАТЕГІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ПЕРІОД ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

STRATEGY FOR THE IMPLEMENTATION OF ELECTRONIC DEMOCRACY IN THE PERIOD OF POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

У статті визначено, що електронна демократія є однією зі складових електронного урядування, яке вже тривалий час впроваджують в нашій державі. Повномасштабне вторгнення в Україну, окупація її частини території, постійні бойові дії уповільнюють розвиток електронної демократії. Попри це органи державної влади та місцевого самоврядування намагаються усіляко підтримувати процес застосування інноваційних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій, в демократичних процесах під час державотворення. Аргументовано, що першочерговими заходами щодо реалізації електронної демократії у повоєнний період є: 1) взаємодія суспільства та держави шляхом широкого застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема через мобільний застосунок «Дія»; 2) електронна участь громадян у прийнятті рішень щодо місцевих бюджетів; 3) запровадження та удосконалення порядку електронних звернень та електронних петицій; 4) обговорення законопроектів та рішень органів місцевого самоврядування. З огляду на досвід європейських держав та рекомендації Ради Європи щодо електронного голосування, можна стверджувати, що під час використання інструментарію електронного голосування забезпечити таємницю голосування під час загального підрахунку голосів складно, зокрема в ситуації з виборчими бюлетенями, які мають багато складових для голосування (кандидат, партія тощо). Запровадження усіх складових Єдиної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи Центральної виборчої комісії сприятиме зменшенню кількості паперових документів в роботі виборчих комісій, економії грошових коштів та робочого часу, а також підвищить ефективність, надійність та швидкість опрацювання виборчої документації. Обґрунтовано, що одночасно із запровадженням усіх автоматизованих інформаційно-аналітичних систем, необхідно розробити відповідний застосунок та програмне забезпечення для здійснення електронного голосування через мобільний телефон чи комп'ютер, що буде полягати у безпосередній участі в голосуванні шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій.

Ключові слова: електронна демократія, інформаційно-комунікаційні технології,

воєнний стан, повоєнний період, повоєнна відбудова.

The article states that e-democracy is one of the components of e-governance, which has been implemented in our country for a long time. The full-scale invasion of Ukraine, the occupation of part of its territory, and constant hostilities are slowing down the development of electronic democracy. Despite this, state and local self-government bodies try to support the process of applying innovative technologies, in particular information and communication technologies, in democratic processes during state formation. It is argued that the primary measures for the implementation of electronic democracy in the post-war period are: 1) interaction between society and the state through the wide use of information and communication technologies, in particular through the mobile application "Action"; 2) electronic participation of citizens in decision-making regarding local budgets; 3) introduction and improvement of the procedure for electronic appeals and electronic petitions; 4) discussion of draft laws and decisions of local self-government bodies. Taking into account the experience of European states and the recommendations of the Council of Europe regarding electronic voting, it can be argued that when using the electronic voting tools, it is difficult to ensure the secrecy of the vote during the general counting of votes, in particular in the situation with ballot papers that have many components for voting (candidate, party, etc.). The implementation of all components of the Unified automated information and analytical system of the Central Election Commission will contribute to reducing the number of paper documents in the work of election commissions, saving money and working time, as well as increasing the efficiency, reliability and speed of processing election documentation. It is justified that simultaneously with the introduction of all automated information and analytical systems, it is necessary to develop an appropriate application and software for conducting electronic voting through a mobile phone or computer, which will consist of direct participation in voting through the use of information and communication technologies.

Key words: electronic democracy, information and communication technologies, martial law, post-war period, post-war reconstruction.

УДК 342.34:321.7:004(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2024.39.26>

Юріков О.О.

д. філос. в галузі права,
викладач циклу загальних
та кримінально-правових дисциплін
Київський центр первинної професійної
підготовки «Академія поліції»
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії
внутрішніх справ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розширення можливостей публічного управління та адміністрування шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) є вирішальним фактором розвитку електронної демократії як сучасної моделі демократичної держави. Сталість роз-

витку електронного уряду є одним із ключових факторів швидких змін в сфері електронних послуг та електронних процедур. Це також є важливим фактором підвищення загального рівня залучення суспільства у процеси розробки та реалізації управлінських рішень інструментами електронного урядування.

Все це активізує політичні процеси, полегшуючи, покращуючи та прискорюючи його різні аспекти, що певною мірою вдосконалює представницьку демократію в цілому. Прозорість і сервісна орієнтованість, чому сприяє впровадження ІКТ, стимулюють формування нової моделі сучасної держави – сервісної держави. Однак при цьому необхідно пам'ятати, що держава і влада мають орієнтуватись не на простих споживачів послуг, а саме на потреби громадянського суспільства як на невід'ємну складову сучасної демократії. Особливого значення за цих умов набувають: розширення можливостей участі громадян в обговоренні суспільно значущих рішень, громадський контроль за їх виконанням, оперативність реагування влади на звернення громадян. Саме такий підхід забезпечує двостороннє політичне спілкування та участь недержавних суб'єктів у процесі прийняття рішень. Тож правове забезпечення ефективної цифровізації стає важливим чинником розвитку сучасної моделі демократичної держави в Україні [3, с. 9].

Електронна демократія є однією зі складових електронного урядування, яке вже тривалий час впроваджують в нашій державі. Повномасштабне вторгнення в Україну, окупація її частини території, постійні бойові дії уповільнюють розвиток електронної демократії. Попри це органи державної влади та місцевого самоврядування намагаються усіляко підтримувати процес застосування інноваційних технологій, зокрема ІКТ, в демократичних процесах під час державотворення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання впровадження електронної демократії досліджували такі вчені, як О. І. Архипська, О. А. Баранов, Н. В. Грицяк, М. С. Демкова, С. В. Дзюба, В. П. Зінчук, О. О. Золотар, М. Є. Золотухін, А. А. Когут, І. Р. Козак, А. І. Кормич, Л. І. Кормич, О. С. Корчагіна, Т. В. Мотренко, Є. О. Омельченко, С. І. Панцир, С. М. Попова, Т. В. Попова, І. А. Рубан, А. І. Семенченко, В. Б. Синицький, Д. С. Слободяник, А. В. Слободянюк, С. Г. Соловійов, А. М. Тиндюк, О. М. Тішкін, Г. О. Толкачов, С. А. Чукут, О. В. Чумаченко та ін. Попри значний внесок зазначених вище вчених у науку державного управління, залишається недослідженими питання щодо розроблення стратегії реалізації електронної демократії в період повоєнної відбудови України.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Одним із викликів щодо впровадження електронної демократії стало введення в Україні правового режиму воєнного стану, однак в майбутньому його не продовжать і змінять на особливий період, який буде

супроводжуватися повоєнним відновленням нашої держави. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження процесу впровадження електронної демократії в повоєнний період.

Метою статті є визначення стратегії реалізації електронної демократії в період повоєнної відбудови України.

Виклад основного матеріалу.

Відновлення післявоєнної України буде одним із наймасштабніших у Європі з часів Другої світової війни. З метою ефективної повоєнної відбудови України та відновлення державної влади на деокупованих територіях, необхідно розробити стратегію реалізації електронної демократії в період повоєнної відбудови України. Зазначена стратегія буде розроблена з урахуванням зарубіжного досвіду впровадження електронної демократії, а також стандартів ЄС.

Першочерговими заходами щодо реалізації електронної демократії у повоєнний період є: 1) взаємодія суспільства та держави шляхом широкого застосування ІКТ, зокрема через мобільний застосунок «Дія»; 2) електронна участь громадян у прийнятті рішень щодо місцевих бюджетів; 3) запровадження та удосконалення порядку електронних звернень та електронних петицій; 4) обговорення законопроектів та рішень органів місцевого самоврядування. Але одним із головних завдань органів державної влади у повоєнний період щодо реалізації електронної демократії є запровадження електронного голосування.

Під електронним голосуванням, на нашу думку, слід розуміти комплекс процесів, пов'язаних з використанням ІКТ, який охоплює електронну реєстрацію кандидатів, електронну реєстрацію виборців, їх електронну ідентифікацію у день виборів, отримання виборцями електронного бюлетеня у застосунку, накладення цифрового підпису на бюлетень, відображення у ЦВК лише статистичних показників голосування без ідентифікації виборців (принцип таємного голосування), автоматичний підрахунок голосів.

Наші міжнародні партнери вже запровадили електронне голосування і успішно його розвивають. Так, електронне голосування на різних рівнях запроваджено в таких державах, як: США, Південна Корея, Канада, Індія, Австралія, Бельгія, Бразилія та Естонія. Велика Британія, Німеччина, Швейцарія, Японія, Китай та Казахстан лише здійснюють заходи щодо впровадження електронного голосування у свої виборчі системи [7, с. 28].

Як зазначає Токар-Остапенко О. В., найважливіші принципи та стандарти застосування ІКТ під час виборчого процесу сформульовано

у документах Ради Європи (далі – РЄ), зокрема у: 1) Кодексі належної практики у виборчих справах Венеціанської комісії; 2) Доповіді Венеціанської комісії про сумісність дистанційного та електронного голосування зі стандартами РЄ; 3) Рекомендаціях державам-членам про правові, організаційні та технічні стандарти електронного голосування; 4) Рекомендаціях щодо прозорості електронних виборів; 5) Рекомендаціях щодо сертифікації систем електронного голосування; 6) Настановах Організації з безпеки і співробітництва в Європі щодо спостереження й оцінювання цифрових рішень, які застосовують на виборах [7, с. 28].

Так, відповідно до п. 3.2.2.3. Механічні й електронні системи голосування Кодексу належної практики у виборчих справах Венеціанської комісії, інструментарій електронного голосування повинен бути безпечним (система електронного голосування здатна протистояти спробі умисного злому) та надійним (система електронного голосування здатна функціонувати автономно, незалежно від будь-яких збоїв в апаратних засобах і програмному забезпеченні). Крім того, виборець має бути в змозі отримати підтвердження того, що він проголосував, і, за потреби, виправити допущену при голосуванні помилку без порушення таємниці голосування [2].

У Доповіді Венеціанської комісії про сумісність віддаленого та електронного голосування зі стандартами РЄ зазначено, що слід розрізняти дистанційне та електронне голосування. Дистанційне голосування має дві форми: 1) дистанційне голосування в контрольованому середовищі (наприклад, голосування в посольстві за кордоном або на іншій виборчій дільниці); 2) дистанційне голосування в неконтрольованому або непідконтрольному середовищі, тобто немає присутні офіційних осіб на виборах (наприклад, надсилання голосу поштою). На підставі цих форм, під дистанційним голосуванням розуміють: 1) голосування на будь-якому визначеному місці, відмінне від виборчої дільниці, але під наглядом посадових осіб з питань виборів або інших посадових осіб з аналогічною функцією; 2) будь-яку форму голосування без нагляду посадових осіб з питань виборів або інших посадових осіб з аналогічною функцією. Так, надсилання голосу поштою в державах-членах РЄ здійснюється у відділеннях поштового зв'язку за відсутності офіційних спостерігачів та інших уповноважених осіб з питань виборів [1].

Що стосується електронного голосування, то, відповідно до зазначеного вище документу,

воно буде відповідати європейським стандартам у тому випадку, якщо воно буде прозорим, безпечним і надійним, а також забезпечить виборцю можливість отримати підтвердження свого голосу та, за необхідності, виправити його без порушення таємниці голосування [1].

У Рекомендаціях державам-членам про правові, організаційні та технічні стандарти електронного голосування передбачено стандарти і вимоги до правових, операційних та технічних аспектів електронного голосування, зокрема: 1) електронне голосування має поважати всі принципи демократичних виборів і референдумів. Електронне голосування має бути таким же надійним і безпечним, як і демократичні вибори та референдуми, які не передбачають використання електронних засобів. Цей загальний принцип охоплює всі виборчі питання; 2) взаємозв'язок правового, операційного та технічного аспектів необхідно враховувати з огляду на положення, викладених в додатках до цього документу; 3) держави-члени РЄ повинні переглянути національне законодавство про вибори з урахуванням положень цього документу; 4) якщо принципи та положення, що містяться в додатках до цього документу, не вимагають від окремих держав-членів РЄ змінити національне виборче законодавство, електронне голосування може бути проведено у разі, якщо процедура голосування відповідає усім принципам демократичних виборів та референдумів; 5) для того, щоб надати РЄ основу для можливих подальших дій щодо удосконалення електронного голосування протягом двох років після прийняття цього документу, державам-членам РЄ необхідно переглянути свою політику та досвід електронного голосування щодо виконання положень цього документу, а також звітувати Секретаріату РЄ про результати впровадження та застосування електронного голосування [6].

Основною ідеєю згаданих вище документів, як зазначає О. В. Токар-Остапенко, є те, що цифрові рішення для виборів мають узгоджуватися із принципами, які застосовуються для демократичних виборів. Правові інструменти щодо цифрових технологій мають важливе значення, навіть якщо вони не стосуються безпосередньо виборів. Останнім часом особлива увага надається кібербезпеці цифрових рішень, які використовують на виборах, та конкретному застосуванню щодо них міжнародних інструментів із захисту даних або із кібербезпеки [7, с. 28–29].

З огляду на досвід європейських держав та рекомендації РЄ щодо електронного голосування, можна стверджувати, що під час вико-

ристання інструментарію електронного голосування забезпечити таємницю голосування під час загального підрахунку голосів складно, зокрема в ситуації з виборчими бюлетенями, які мають багато складових для голосування (кандидат, партія тощо). Операційно-технічне забезпечення електронного голосування повинно дати можливість виборцю переконатися в тому, чи правильно враховано його голос, а у разі помилки, виправити її. Крім того, отримана ЦВК інформація про стан голосування не повинна мати інформацію про дані виборця.

Під час електронного голосування ймовірний підкуп виборців, голосування іншою особою, користуючись мобільним телефоном або паспортними даними певної особи, а також несанкціоноване втручання в роботу системи електронного голосування. У зв'язку з цим, правові та технічні можливості електронного голосування повинні бути здатні реагувати на такі події. Для попередження правопорушень, доцільно заздалегідь передбачити кримінальну та адміністративну відповідальність за такі діяння, а також вжити превентивних заходів щодо недопущення їх вчинення.

Українське законодавство про вибори нині не передбачає проведення електронного голосування. Водночас органи державної влади постійно удосконалюють технічне та програмне забезпечення виборчого процесу в Україні. Нині в нашій державі перебуває в процесі створення така комп'ютерна система, яка сприяє трансформації традиційних «живих» виборів та референдумів у цифрове поле, зокрема це Єдина автоматизована інформаційно-аналітична система ЦВК [5].

Складовими цієї системи є: 1) офіційний веб-сайт ЦВК. Сайт нині працює та відображає усю необхідну інформацію; 2) автоматизована інформаційно-аналітична система (далі – АІС) з організації виборів [5]. Зазначена АІС нині запроваджена та функціонує; 3) АІС з організації референдумів. Ще не запроваджено в Україні; 4) система електронного документообігу ЦВК. Нині частково запроваджено; 5) Державний реєстр виборців. Зазначений реєстр нині запроваджено та функціонує; 6) АІС «Електронні сервіси». Ще не запроваджено в Україні; 7) АІС «Учасники виборчих процесів та процесів референдуму». Ще не запроваджено в Україні; 8) АІС взаємодії із зовнішніми інформаційними системами та ресурсами. Ще не запроваджено в Україні; 9) АІС управління персоналом. Ще не запроваджено в Україні; 10) АІС управління доступом та інформаційною безпекою. Нині частково запрова-

джено; 12) захищений вузол інтернет-доступу. Ще не запроваджено в Україні; 13) АІС «Електронна пошта». Ще не запроваджено в Україні [5].

Запровадження усіх складових Єдиної АІС ЦВК сприятиме зменшенню кількості паперових документів в роботі виборчих комісій, економії грошових коштів та робочого часу. Водночас це підвищить ефективність, надійність та швидкість опрацювання виборчої документації. Однак слід зауважити, що запровадження Єдиної АІС ЦВК не означає запровадження системи електронного голосування в Україні, оскільки сам процес виборів (голосування) залишається традиційним. Саме тому, одночасно із запровадженням усіх зазначених вище АІС, необхідно розробити відповідний застосунок та програмне забезпечення для здійснення електронного голосування через мобільний телефон чи комп'ютер, що буде полягати у безпосередній участі в голосуванні шляхом застосування ІКТ. Саме запровадження електронного голосування у такій формі є однією з головних завдань стратегії реалізації електронної демократії в період повоєнної відбудови України.

Висновки. Аргументовано, що з метою ефективної повоєнної відбудови України та відновлення державної влади на деокупованих територіях, необхідно розробити стратегію реалізації електронної демократії в період повоєнної відбудови України, з урахуванням зарубіжного досвіду впровадження електронної демократії, а також стандартів ЄС.

Обґрунтовано, що першочерговими заходами щодо реалізації електронної демократії у повоєнний період є: 1) взаємодія суспільства та держави шляхом широкого застосування ІКТ, зокрема через мобільний застосунок «Дія»; 2) електронна участь громадян у прийнятті рішень щодо місцевих бюджетів; 3) запровадження та удосконалення порядку електронних звернень та електронних петицій; 4) обговорення законопроектів та рішень органів місцевого самоврядування; 5) запровадження електронного голосування.

Науково доведено, що із запровадженням усіх складових Єдиної АІС ЦВК, необхідно розробити відповідний застосунок та програмне забезпечення для здійснення електронного голосування через мобільний телефон чи комп'ютер, що буде полягати у безпосередній участі в голосуванні шляхом застосування ІКТ. Саме запровадження електронного голосування у такій формі є однією з головних завдань стратегії реалізації електронної демократії в період повоєнної відбудови України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Доповідь Венеціанської комісії про сумісність віддаленого та електронного голосування зі стандартами Ради Європи від 18 берез. 2004 р. URL: [https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD\(2004\)012-e&lang=en](https://www.venice.coe.int/WebForms/documents/default.aspx?pdf=CDL-AD(2004)012-e&lang=en).
2. Кодекс належної практики у виборчих справах Венеціанської комісії від 30 жовт. 2002 р. URL: https://eos.cartercenter.org/uploads/document_file/path/279/CoE_Venice_Commission_Code_of_Good_Practice_UK.pdf.
3. Кормич Л. І., Кормич А. І. «Держава в смартфоні» як тренд сучасних концепцій урядування та демократії: політична та правова практика України. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 5–12.
4. Повоєнне відновлення України. Нові ринки та цифрові рішення / Н. Шаповал, М. Федосеєнко, О. Грибановський, О. Терещенко. 2022. 28 с.
5. Про схвалення Концепції створення Єдиної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи Центральної виборчої комісії : постанова Центральної виборчої комісії від 29 жовт. 2021 року № 447. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0447359-21#Text>.
6. Рекомендації державам-членам про правові, організаційні та технічні стандарти електронного голосування від 30 верес. 2004 р. URL: [https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Rec_\(2004\)11_Eng_Evoting_and_Expl_Memo_en.pdf](https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Rec_(2004)11_Eng_Evoting_and_Expl_Memo_en.pdf).
7. Токар-Остапенко О. В. Упровадження системи електронного голосування в Україні: сучасний стан та правове регулювання. *Стратегічна панорама*. 2022. № 1. С. 26–41.